

KRAJOBRAZ A TURYSTYKA

Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego Nr 14
Komisja Krajobrazu Kulturowego PTG, Sosnowiec, 2010

Wiaczesław ANDREJCZUK

Uniwersytet Śląski
Wydział Nauk o Ziemi
e-mail: geo@wnoz.us.edu.pl

KRAJOBRAZ A TURYSTYKA: ASPEKT KONCEPTUALNY

LANDSCAPE AND TOURISM: CONCEPTUAL ASPECT

Słowa kluczowe: krajobraz, turystyka

Key words: landscape, tourism

Streszczenie Pojęcia krajobrazu i turystyki należą do pojęć wieloznacznych. Reprezentują pewne „działy rzeczywistości” - środowisko oraz specyficzną działalność w nim człowieka (turystyczną). Są ściśle związanymi sferami, przebywającymi w genetycznych, przestrzennych, funkcjonalnych, rozwojowych i innych relacjach. Tworzą specyficzny i bardzo dynamiczny megasystem wzajemnie powiązanych, wzajemnie determinujących i wzajemno kształcących podsystemów i elementów, rozwijający się w kierunku zaspokojenia pewnego rodzaju potrzeb ludzkich (problemy natury mentalnej, psychicznej). Wyróżniono i scharakteryzowano kilka głównych „płaszczyzn relacyjnych” pomiędzy krajobrazem a turystyką: krajobraz jako walor turystyczny, krajobraz jako źródło walorów turystycznych, krajobraz jako środowisko rozwoju turystyki oraz krajobraz jako obiekt oddziaływania turystyki.

Abstract *The concepts of landscape and tourism are very ambiguous. These concepts represent some “parts of reality” – environment and specific activity of man in it (touristic activity). They form closely related spheres being in genetic, spatial, functional, developmental and other relations. They create specific and very dynamic mega-system of interrelated, mutually determining and reciprocity created subsystems and elements, developing would meet the some kind of human needs (problems of mental, psyche nature). There are some main “relational planes” between landscape and tourism distinguished and characterized in the article, such as: landscape as touristic value, landscape as a source of touristic values, landscape as environment of tourism development and landscape as an subject of touristic impact.*

WPROWADZENIE

Co łączy te dwa bardzo szerokie pojęcia: *krajobraz* i *turystykę*? Spróbujemy odpowiedzieć na to pytanie, określając najpierw ich istotę, a potem szkicując pola ich wzajemnych powiązań.

ISTOTA KRAJOBRAZU

Krajobraz to pojęcie wielowymiarowe, wieloaspektowe i wieloznaczne (patrz np. Ostaszewska, 2002). Generalnie ukształtowało się kilka podejść do określenia tego pojęcia, różniących się stopniem ścisłości: podejście *ontologiczne*, podejście *ogólne* oraz podejście *geograficzne*.

Ontologiczne określenie polega na stosowaniu terminu krajobraz jako tła, jakiegokolwiek *tematycznej rzeczywistości*, przeglądowego aspektu tego lub innego zjawiska, przede wszystkim społecznego. Przykładem takiego pojmowania mogą być wyrazy, zaczerpnięte z prasy jak to: „w krajobrazie bankowym Polski pojawiają się nowe elementy...”, „w socjalnym krajobrazie tych regionów dostrzegamy znaczne różnice...” czy „w ciągu ostatnich dni krajobraz wyborczy wyraźnie się zmienił”. Jest to swego rodzaju synonimiczne używanie terminu, określającego pewną przestrzeń tematyczną obok innych terminów, jak na przykład, „sfera” (czyli w sferze bankowej...) lub uogólnienie tego lub innego aspektu zjawiska (zamiast wspomnienia o konkretnych socjalnych różnicach regionu piszemy o zróżnicowaniu jego krajobrazu socjalnego). Można na to patrzeć, między innymi, jako na przejaw pewnej mody na terminy naukowe z różnych nauk, które zawłaszcza obecnie społeczeństwo „pozaakademickie”, co swoją drogą związane jest z globalnie zachodzącym procesem „unaukowienia” życia.

Jest to rozumienie krajobrazu jako zjawiska **bez przestrzeni i granic**, posiadającego wyłącznie granice przedmiotowe.

Podejście **ogólne** (potoczne) nawiązuje do krajobrazu jako przestrzeni geograficznej (czyli związanej z powierzchnią Ziemi), do rzeczywistości, która nas otacza, do widoków tej rzeczywistości, odbieranych na różne sposoby. Najbardziej znanym przykładem odbioru może być *pejzaż*, czyli artystyczne postrzeganie (przeżycie) pewnego „wycinka” przestrzeni. Nie interesują nas specjalnie szczegóły czy „ukształtowanie” tej przestrzeni (na przykład, linia brzegowa, wyraźnie oddzielająca górzysty ląd od turkusowej powierzchni morza), lecz jej cechy integralne - jako pewnej całości, tworzącej odrębną jakość. Przy spojrzeniu ogólnym człowiek zwykle nie utożsamia siebie z krajobrazem w sensie przestrzennym, lecz głównie nawiązuje z nim relacje mentalne. **Granica** krajobrazu przestrzenno-mentalnego to **horyzont**.

Podejście **geograficzne** do rozumienia krajobrazu jest jednocześnie najbardziej konkretne, czasami nawet ścisłe, ale i bardzo zróżnicowane. *Krajobraz geograficzny* ma przede wszystkim, **określone granice przestrzenne, nawiązujące do elementów przestrzeni i jej wyraźnych zmian**. Przy podejściu geograficznym człowiek dostrzega pewien przestrzenny ład w krajobrazie, który najczęściej występuję jego

tożsamościowym wyznacznikiem. W krajobrazie geograficznym człowiek nie odziera się od krajobrazu, a postrzega go jako genetycznie uporządkowaną rzeczywistość, której nieodłączną naturalną częścią jest on sam.

Geografowie nieźle radzą sobie ze zróżnicowaniem krajobrazowym kuli ziemskiej. Ze względu na **pochozenie** krajobrazów klasyfikują je na naturalne (tektoniczne, wulkaniczne, krasowe, pustynne, peryglacjalne, stepowe itd. – w zależności od wiodącego kształtującego czynnika przyrodniczego) i antropogeniczne (kulturowe) - przemysłowe, rolne, urbanistyczne itd. - w zależności od wiodącego typu gospodarczej działalności człowieka. Uwzględniając **aspekt substancjonalny** dzielą je na subterralne (podziemne, jaskiniowe), terralne, akwalne, glacialne. Chcąc podkreślić **fizjonomiczne** cechy-właściwości przestrzeni krajobrazowej, urozmaicają mozaikę krajobrazową w krajobrazy górskie, nizinne, leśne, nadmorskie, dolin rzecznych, itd.

Co do istoty bardziej precyzyjnie określanego krajobrazu, geografowie wypracowali dwa zbiorcze pojmowania – **poza-hierarchiczne (typologiczne)** oraz **hierarchicznie określone** (w tym regionalne, indywidualne itd.). Pierwsze pojmowanie nawiązuje, przede wszystkim, do krajobrazu jako pewnego typu środowiska, bez przywiązania do hierarchii, granic czy nawet genezy, jak na przykład, krajobraz wiejski, górski, krasowy, sakralny, łąkowy itd. Takie „niezbyt obowiązujące” (merytorycznie) stosowanie terminu staje się co raz bardziej popularne, również w Polsce. Kryje się za tym pewne niebezpieczeństwo: krajobraz coraz zbliża się do rozmytego ekologicznego (czy jeszcze szerszego) pojęcia *środowiska*. I tu byśmy nawet „wyprzedzili” specjalistów z Zachodu, dla których krajobraz nigdy nie był utworem definiowanym zbyt kategorycznie, ale i nie wkraczał jako pojęcie bardziej „powierzchniowe” na bardziej „objętościowy” obszar treściowy pojęcia *environment*.

Drugie podejście pojmuje krajobraz jako indywidualną jednostkę przyrodniczą, pewnej wielkości (rzędu) „komórkę” w hierarchicznie zorganizowanym środowisku geograficznym, posiadająca konkretne granice i wykazującą się oznakami całości. Pozwala to definiować krajobraz przez holistyczne pojęcia *kompleksu* i *systemu*. Główny kryterium wyodrębnienia ze środowiska tak pojmowanych krajobrazów to fizjonomiczna jednorodność obszaru, uwarunkowana genetycznie (procesualnie, obiegowo) (Andreychouk, 2008).

To drugie jest najbardziej ścisłym określeniem krajobrazu w ogóle. Ma ono szereg przewag nad innymi ponieważ jest bardzo konkretne, ma wyraźne granice pojęciowe i przestrzenne, jest genetycznym w swojej istocie, dlatego pozwala na szerokie operowanie naukowe w aspekcie formalizacji, typologii i klasyfikacji. Istnieje wiele definicji „wąsko określonego” krajobrazu, wszystkie one jednak posiadają inwariantywną część (wspólny mianownik), w postaci takich cech-charakterystyk jak:

- terytorium o **określonych granicach**, mniej lub bardziej wyraźnych,
- obszar **pewnego rzędu wielkości** (w hierarchii jednostek przyrodniczych, tworzących geo-organizację – od najmniejszych, „elementarnych”, do powłoki geograficznej), pochodnej od charakteru (i subordynacji) kształtujących czynników,

- obszar o względnej **jednorodności przyrodniczej**, wyraźnej spójności i sprężeniu tworzących go części, ich charakterystycznym (z elementami regularności) komponowaniu (strukturze) w krajobrazie, za czym stoi odpowiedni zespół czynników genetycznych kształtujących krajobraz,
- obszar o **ścisłych, charakterystycznych powiązaniach i wzajemnej determinacji** bazowych elementów środowiska, takich jak budowa geologiczna, rzeźba, klimat, biota, gleba i człowiek.

Krajobraz pojmowany ontologicznie (patrz wyżej) ma się prawie nijak do turystyki. Nieco więcej kontaktuje się z turystyką krajobraz w rozumieniu ogólnym (przestrzenno-mentalnym). Chodzi tu o krajobraz jako walor turystyczny, odbierany w kategoriach estetycznych. Jednakże, właśnie *krajobraz geograficzny, zarówno w ogólnym, a szczególnie w konkretnym jego pojmowaniu, stanowi dla turystyki najważniejszą kategorię, w dużym stopniu determinującą, generującą, określającą itd. rozwój turystyki jako takiej.*

ISTOTA TURYSTYKI

Turystyka to rodzaj aktywności (działalności) ludzkiej mającej na celu zapewnienie ludziom pewnych potrzeb: poznawczych (czyli wiedzy, informacji), **doznaniowych** (czyli przeżyć, emocji) oraz **zdrowotno-fizjologicznych** (czyli poprawy zdrowia i samopoczucia)¹. W celu zaspokojenia tych potrzeb ludzie pozostawiają na pewien czas miejsca swojego stałego pobytu, czyli swoje domy, i wyruszają w drogę. Zwykle robią to w wolnym od pracy czasie, ale nie koniecznie (jeśli nie pracują, na przykład).

Istnieją wiele klasyfikacji turystyki, bazujących na różnych kryteriach (patrz np. Alejski, 1999; 2008; Gaworecki, 2003; Kurek, Mika, 2007; Kowalczyk, 2000; Liszewski, 1995; Myga-Piątek, 2006). Zasadniczą wydaje się być klasyfikacja, bazująca na rodzaju potrzeb ludzkich, które ona zaspokaja, czyli:

- turystyka **poznawcza** (krajoznawcza, naukowa, itd.).
- turystyka **doznaniowa** (kwalifikowana, specjalistyczna, wyczynowa, pielgrzymkowa² itd.).
- turystyka **rekreacyjna** (wypoczynkowa, uzdrowiskowa, SPA-turystyka itd.).

Granice pomiędzy wymienionymi grupami dość umowne. Każda z wymienionych „genetycznych grup” turystyki ma, tak na prawdę, polifunkcyjny charakter: sama tylko zmiana miejsca (a odpowiednio bodźców psychicznych, wrażeń) w turystyce poznawczej czy przeżycia emocjonalne w turystyce doznaniowej zawierają

¹ Te ostatnie stanowią również istotę **rekreacji**. Część badaczy woli nie mieszać rekreacji z turystyką.

² Jak i w przypadku rekreacji, określenie *turystyka pielgrzymkowa* (duchowa, sakralna, religijna, kontemplacyjna) budzi pewne zastrzeżenia co do słuszności jej włączania do rozmaitego grona „turystyk”. Pielgrzymowanie (pielgrzymka, hadź itd.) zaspokaja odrębny rodzaj (duchowy) potrzeb człowieka, i ze względu na specyfikę, jako kulturowo-społeczne zjawisko może pretendować na pewną odrębność tożsamościową.

w sobie potężny ładunek wypoczynkowy³. Na sam widok Himalajów, na przykład, czy Wielkiego Kanionu, u turysty „poznawczego” (nie mówiąc o geografach!) tętno drastycznie przyspiesza, a poziom adrenaliny może wielokrotnie przewyższyć ten z uprawiania narciarstwa w ojczystych Beskidach. Agroturysta, poznający wiejskie życie, jednocześnie nieźle wypoczywa, a turysta wyczynowy, spływający rzeką, schodzący w głąb jaskini czy wspinający się w górę, na pewno też zauważa otaczające go piękno przyrody, występujące na brzegach rzek, w jaskiniach czy górach niezwykle formy i zjawiska, wzbogacając się w nową wiedzę.

Każda z wymienionych grup turystyki posiada obszerne (dziesiątki !) spektrum rodzajów, które ciągle się rozszerza. Do tego dochodzą klasyfikacje turystyki na innych zasadach (według: rodzaju transportu i sposobu poruszania się, zasięgu, trwałości opuszczenia stałego miejsca zamieszkania, sezonu i wielu innych zasad), co niezwykle urozmaica i komplikuje „genealogiczne drzewo turystyki”.

Tym nie mniej, w nawiązaniu do krajobrazu, w bardzo zróżnicowanym obecnie wizerunku turystyki, istnieje pewien inwariantywny zakres aspektów, charakterystycznych dla jej wszystkich rodzajów. Każda z rodzajowych grup turystyki jest **przestrzennie związana z krajobrazem** (naturalnym – ekoturystyka, alpinizm czy kulturowym – speleistyka, agroturystyka itd.)⁴. Każda z turystyk **wchodzi w relacje** na wiele sposobów z **krajobrazem**. Każda z turystyk **eksploatuje krajobraz** w całości lub ten czy inny jego element, składnik. Każda z turystyk **oddziałuje na krajobraz**, zmieniając go.

Jakie więc, są główne powiązania turystyki z krajobrazem?

RELACJE KRAJOBRAZU I TURYSTYKI

Można wyróżnić szereg aspektów, gdzie pola treściowe turystyki i nauki o krajobrazie pokrywają się i stanowią przedmiot badań specjalistycznych. W postaci najwyższego stopnia uogólnienia będą to następujące aspekty:

- krajobraz jako walor turystyczny,
- krajobraz jako źródło walorów turystycznych,
- krajobraz jako środowisko rozwoju turystyki,
- krajobraz jako obiekt oddziaływania turystyki.

Krajobraz jako walor turystyczny

Tradycyjnie *w turystyce* krajobraz postrzega się jako środowisko, w którym występują (tkwią jak „rodzynki”) te lub inne walory turystyczne. W przypadku *turystyki poznawczej* chodzi o walory przyrodnicze (skałki, wodospady, góry, źródła, gejzery, wulkany itd.) czy kulturowe (zamki, kościoły, ruiny miast, skalne klasztory,

---

³ Dlatego niektórzy uważają turystykę za dział rekreacji. Takie podejście ukształtowało się w geografii radzieckiej i przetrwało w niektórych krajach pokomunistycznych.

⁴ Należy zaznaczyć, jednak, że obecnie krajobraz nie jest dla turystyki „więzieniem przestrzennym”. Zaczyna ona wykraczać poza jego granice (turystyka kosmiczna, zwiedzanie głębokich, na parę kilometrów kopalni).

stanowiska archeologiczne itd.), występujące punktowo lub powierzchniowo (większe akweny, rezerваты, parki itd.). W obu przypadkach, jednak, odbierane są one głównie jako *wyjątkowe elementy*, rzadziej jako organiczne składniki krajobrazu. Właśnie o nich się mówi jako o walorach turystycznych, a sam krajobraz pozostaje nieco w tle lub oceniany jest (lako taki) przez pryzmat „walorów tkwiących”, ich typu, rodzajowej różnorodności, zagęszczenia, itd.

W geografii, *w nauce o krajobrazie*, szczególnie w ostatnich dekadach, na krajobraz patrzy się (pod względem waloryzacyjno-turystycznym) nieco inaczej. Geografowie bardziej dostrzegają (bo są w stanie!) całościowe uroki krajobrazu, stanowiące niepodważalną „wartość w sobie”. Chodzi o takie charakterystyki krajobrazu jak: egzotyckość, dzikość, „kulturowość”, typologiczną odrębność, unikatowość, różnorodność, kontrastowość, typowość, malowniczość itd. Stopień wyrazności wspomnianych lub innych cech w ich odrębności lub w połączeniu, decyduje o specyficznej lub kompleksowo rozumianej *atrakcyjności* krajobrazu. Wyrafinowanymi odbiorcami (konsumentami) krajobrazów w aspekcie ich cech całościowych są fotografowie i malarze, specjalizujący się w pejzażu. Dla coraz większej liczby ludzi (w tym też dla autora tego artykułu) samo podziwianie krajobrazów ma zupełnie wystarczającą wartość turystyczną. Czyli, możemy mówić o rozwijającej się „turystyce krajobrazowej”. Typowym elementem zagospodarowania turystycznego obszaru w aspekcie turystyki krajobrazowej są punkty widokowe.

Geografowie oceniają krajobrazy na różne sposoby - według ich cech, w tym dla celów turystycznych. Ocenie takiej poddawane, prawda, przeważnie krajobrazy naturalne o nieznacznym, słabym lub specyficznym (wiejskie, leśne itd.) przekształceniu antropogenicznym.

W *turystyce doznaniowej* (wyczynowej, kwalifikowanej, specjalistycznej) na krajobraz jako walor patrzy się bardziej ogólnie, w kategoriach wykorzystania do tych lub innych celów (narciarstwa, kajakarstwa, grzybobrania, wędkarstwa, kolarstwa itd.). Mówi się o krajobrazach bardziej lub mniej *przyjaznych* albo w ogóle *nie przyjaznych* dla konkretnych celów. W geografii nie są rzadkością prace, oceniające krajobraz (jego zróżnicowaną przestrzeń) pod względem uwarunkowań dla rozwoju tych lub innych „turystyk” kwalifikowanych. Służą temu specjalistyczne metodyki bonitacyjne, a wyniki badań są odzwierciedlane na specjalnych mapach.

Niewątpliwym *walorem całościowym* występuje krajobraz w *turystyce rekreacyjnej*. Jest to zagadnienie wieloaspektowe. Przede wszystkim wspomnieć należy o leczniczych właściwościach powietrza lasów (ogólnie czy sosnowych w szczególności). Dobrym przykładem służyć może subśródziemnomorski krajobraz Południowego Wybrzeża Krymu, powietrze którego jest nasycone olejkami eterycznymi, które fenowe masy powietrzne „znoszą” w dół z górujących nad wybrzeżem masywów skalnych, porośniętych aromatycznym jałowcem. Dlatego tak dużo jest tu sanatoriów klimatycznych i kurortów dla ludzi cierpiących na choroby układu oddechowego. Zresztą każdy *krajobraz nadmorski* jest korzystny z punktu widzenia turystyki wypoczynkowej, ze względu na morze, przede wszystkim.

Szczególne znaczenie mają pod względem turystyki rekreacyjnej krajobrazy naturalne, mniej przekształcone antropogenicznie, takie jak krajobrazy górskie, bardzo atrakcyjne widokowo, krajobrazy leśne, krajobrazy parków narodowych itd. W takich przypadkach mówi się nawet o *krajobrazach rekreacyjnych*.

Krajobraz jako źródło walorów turystycznych

Chodzi tu właśnie o wyżej wspomnianych walorach „rodzynkowych”, występujących w krajobrazie, zarówno pochodzenia naturalnego (przyrodnicze) lub antropogenicznego (kulturowe). Jest ich mnóstwo, ale nie da się określić ich liczby ze względu na ich subiektywny charakter (walor, jak wiadomo, nie jest „rzeczą w sobie” lecz sposobem postrzegania (oceny) obiektu czy tej lub innej jego cechy przez człowieka). W tym przypadku, opisującym krajobraz jako źródło walorów turystycznych, wskażemy następujące zagadnienia, łączące krajobraz z turystyką (*poznawczą*, przede wszystkim):

- krajobraz jest „łonem”, gruntem macierzystym, **środowiskiem rodzimym** itd. powstawania i formowania się obiektów, którym człowiek nadaje status walorów, jak zresztą i samego człowieka, realizującego procedurę waloryzacji. Dotyczy to zarówno obiektów przyrodniczych, jak i kulturowych. Człowiek i kultura (której on jest nosicielem, a materialne, i nie tylko, wyrażenia której stają się walorami turystycznymi), też kształtują się w krajobrazie, przy czym właśnie krajobraz (jego specyficzne czynniki) determinuje jej (i walorów) specyfikę. Krajobraz w większości przypadków pozostaje środowiskiem rozwojowym tych walorów czy atrakcji oraz polem oddziaływania kształtujących je czynników.

- jako walory występują **elementy** krajobrazu. Krajobraz jest odbierany, przede wszystkim, jako tło tych elementów, a jego wartość często ma dla turysty drugorzędne znaczenie w porównaniu z obiektami zwiedzania. Możliwe tu też sytuacje „hierarchiczne”, kiedy docelowy element jest pożądanym obiektem nadrzędnym, zawierającym mniejsze jednostki, również służące przedmiotem szczególnego zainteresowania. Na przykład, miasto Kair w krajobrazie delty Nilu oraz Muzeum Kairskie w jego obrębie.

Oczywiście, pojęcie elementu jest w tym przypadku traktowane dość szeroko – jako odrębna, przy czym niewielka część krajobrazu, wyróżniająca się na jego tle. Elementy takie można klasyfikować według różnych kryteriów i zasad (wielkości – w stosunku do krajobrazu, kształtów, genezy, stopnia wartości turystycznej itd.), lecz podziały tego typu nie mają zbyt wielkiej wartości naukowej, może bardziej praktycznej (dla planowania przestrzennego);

- walory-elementy krajobrazu tworzą często w krajobrazie **genetyczne zespoły**. Zespoły te mogą być określone jako *monogenetyczne* (w przypadku większej liczby jednorodnych obiektów), na przykład, pola gejzerów w krajobrazie wulkanicznym (Dolina Gejzerów na Kamczatce), lub *poligenetyczne* (w przypadku skupienia różnorodnych obiektów), na przykład, rzadkie okazy flory (drzew), sztuczne wodospady, pomniki itd. w parku miejskim. Pewny sens ma badanie występowania walorów

i ich zespołów w krajobrazie w sensie „strukturalnym”, na przykład w celu oceny potencjału turystycznego krajobrazu (w turystyce poznawczej).

Oczywiście, krajobraz jest również środowiskiem genetycznym dla walorów turystycznych z pola *turystyki doznaniowej* (wycynowej, specjalistycznej itd.). W tym przypadku, jako walor rozumiemy te lub inne obiekty i cechy krajobrazu, które mogą być przydatne (w tym lub innym stopniu) dla uprawiania pewnych rodzajów turystyki kwalifikowanej (rzeki – dla spływu kajakowego, skałki – dla wspinaczki, wysokie góry – dla alpinizmu, jaskinie – dla jaskiniarstwa itd.). Przy czym, funkcję walorów mogą tu pełnić nie tylko określone obiekty izometryczne (skałki czy jaskinie), ale również elementy liniowe krajobrazu (rzeki), a nawet powierzchniowe (masyw leśny – grzybobranie, jezioro- windsurfing itd.). W przypadku turystyki doznaniowej zdecydowaną przewagę wśród walorów mają walory przyrodnicze.

Również w *turystyce rekreacyjnej* krajobraz występuje źródłem bardzo licznych walorów (obiektów, właściwości środowiska), wykorzystywanych w celu ochrony czy poprawy zdrowia fizycznego, jak również samopoczucia psychicznego. Mogą to być gorące źródła (wypływy wód termalnych), naturalne wypływy lub sztuczne ujęcia czystych wód stołowych lub leczniczych wód mineralnych, kserotermiczne mury z roślinami leczniczymi, zwykle jeziora czy rzeki, w których można się wykąpać upalnym latem czy zrelaksować na ich brzegach, trzymając w rękach wędkę.

Krajobraz jako środowisko rozwoju turystyki

Dla *turystyki poznawczej*, jak i *innych* wymienionych wyżej głównych grup turystyki, krajobraz jest przede wszystkim, *przestrzenią* w której one się rozwijają. Chodzi tu zarówno o infrastrukturę turystyczną (baza noclegowa, gastronomiczna, systemy transportowe, specjalistyczne konstrukcje itd.), jak i o ruch turystyczny, czyli wszystko, co ma na celu zagospodarowanie turystyczne obszaru i zapewnienie turystom w jego obrębie właściwego pobytu i osiągnięcia postawionych celów.

Względem przestrzeni krajobraz może występować w relacjach środowiskowych z turystyką jako:

- przestrzeń „fizyczna” (budownictwo, rozwój infrastruktury itd.),
- przestrzeń mentalna („mała ojczyzna”, „duch miejsca”, „obszar sprawdzenia siebie” itd.),
- przestrzeń duchowa (na przykład Ziemi Świętej).

W aspekcie środowiskowym, krajobraz też determinuje turystykę typologicznie. Poszczególne typy czy rodzaje krajobrazu warunkują rozwój odpowiednich turystyk. *Ekoturystyka* może być uprawiana na obszarach naturalnych, o słabym przekształceniu antropogenicznym. *Agroturystyka* czy *turystyka wiejska*, zwykle nawiązują do obszarów wiejskich, użytkowanych rolniczo, a *industrialna* do regionów uprzemysłowionych.

Krajobraz jako obiekt oddziaływania turystyki

Jak wiadomo, turystyka stała się już w wielu krajach świata poważną gałęzią gospodarki narodowej. Gospodarka turystyczna, rozumiana zbiorczo jako wszystkie czynności gospodarcze, mające na celu zadowolenie „popytu turystycznego”, rozwój turystyczny miejscowości, regionów i krajów oraz samo uprawianie turystyki, wykazuje obecnie ogromny wpływ na środowisko, a ściślej mówiąc na krajobraz, zarówno jego część przyrodniczą jak i kulturową, czyli na człowieka. Obecnie turystyka oraz działania jej towarzyszące w znaczącym stopniu przyczyniają się do zmian środowiskowych. Szczególnie jest to widoczne na obszarach atrakcyjnych, potrzebujących szczególnej ochrony (parki narodowe, centrum historycznych miast itd.). W zachodzących zmianach dostrzec możemy skutki zarówno *negatywne* jak i *pozytywne*. W spojrzeniu całościowym nie są one jednoznaczne zarówno pod względem ekonomicznym, etycznym itd.

Turystyka w jej różnych postaciach doprowadza do *niszczenia* elementów środowiska przyrodniczego, co sprzyja stopniowej degradacji całego krajobrazu, będącego produktem ścisłych powiązań tych elementów. Również kulturowy element krajobrazu ulega znaczącemu w swoich skutkach wpływowi turystyki. Chodzi, przede wszystkim, o zmiany stylu życia i mentalności ludzi na turystycznie obciążonych obszarach. Dochody, jakie daje turystyka i turyści, skłaniają ludzi do porzucenia tradycyjnego (mniej „wydolnego” finansowo) sposobu życia, bytowania w środowisku, współżycia w grupach społecznych, zmieniają ich stosunek do środowiska przyrodniczego itd. Niesie to ze sobą bardzo poważne konsekwencje – zanikania miejscowych kultur wraz z ich skumulowanymi na przeciągu tysiącleci doświadczeniami życiowymi, rzemiosłami i sztuką.

Z innej zaś strony, turystyka stwarza szansę dla rozwoju gospodarczego miast i regionów (a nawet kraju), otwiera dla nich nowe możliwości i perspektywy rozwojowe, a często nawet jest jedyną nadzieją na odrodzenie się ekonomiczne obszarów gospodarczo „obumarłych” (postindustrialnych, na przykład). W krajach biednych, słabo rozwiniętych, przyczynia się do poprawy ich sytuacji ekonomicznej, a w niektórych regionach nawet do likwidacji biedy. Przyływ pieniędzy pozwala na rozwój infrastruktury turystycznej w tych regionach, a co za tym idzie daje ludziom pracę i poprawia jakość ich życia. To z kolei obniża napięcia społeczne i doprowadza do stabilizacji politycznej.

Wracając do krajobrazu, więc możemy powiedzieć, że zachodzące w nim wskutek oddziaływania turystyki zmiany, bez względu na ich pozytywne czy negatywne skutki, *transformują* krajobraz. Już obecnie na niektórych obszarach przekształcenia mogą być tak znaczące, że będziemy mówić niebawem o *krajobrazach turystycznych*, w sensie typologicznym, umieszczając je w typologii funkcjonalnej krajobrazów obok *rolnych, przemysłowych, urbanistycznych* i innych, nawiązujących do tych lub innych form oddziaływania człowieka na środowisko przyrodnicze i krajobraz, będący fokusem środowiska.

WNIOSKI

Krajobraz i turystyka, jako specyficzne „działy rzeczywistości”, reprezentujące środowisko oraz działalność człowieka, są ściśle związanymi sferami rzeczywistości, przebywającymi w **genetycznych, przestrzennych, funkcjonalnych, rozwojowych** i innych **relacjach**. Tworzą specyficzny i bardzo dynamiczny megasystem wzajemnie powiązanych, wzajemnie determinujących i wzajemno kształcących podsystemów i elementów, rozwijający się w kierunku zaspokojenia pewnego rodzaju potrzeb ludzkich. Są to głównie potrzeby natury *mentalnej, psychicznej*. I to wyodrębnia i specyfikuje ten megasystem współdziałania człowieka z naturą na tle innych (współczesnych lub wcześniejszych) megasystemów historyczno-gospodarczych (rolnych i industrialnych, przede wszystkim), głównym celem których było zaspokojenie *potrzeb fizjologicznych* człowieka. To jest znamieniem naszych czasów. I to określa niezwykłą wagę prowadzenia badań i rozszerzenia ich zakresu w problematyce *krajobrazu a turystyki*. Podkreśla to też bardzo ważną rolę geografii i geografów w naukowym zabezpieczeniu właściwego rozwoju tego systemu, bo, tak naprawdę, chodzi o kształtowanie przez turystykę pewnego typu środowiska życia ludzi, uosobieniem którego jest krajobraz geograficzny.

LITERATURA

- Andreychouk V., 2008: Evolution of the geographical environment and contemporary geography, in: Methodology of landscape research, (ed.) Andreychouk V., Dissertations Commission of Cultural Landscape No. 8, Commission of Cultural Landscape, Sosnowiec, p.5- 29.
- Alejziak W., 1999: Turystyka w obliczu wyzwań XXI w. Albis, Kraków.
- Alejziak W., 2008: Globalizacja i decentralizacja jako kierunki rozwoju polityki turystycznej XXI w., w: Nowe problemy turystyki, nr 1, s. 29-45.
- Gaworecki W., 2003: Turystyka, PWE, Warszawa, s. 438.
- Kurek W., Mika M., 2007: Turystyka jako przedmiot badań naukowych, [w:] Turystyka, (red.) Kurek W., PWN, Warszawa, s. 11-48.
- Kowalczyk A., 2000: Geografia turystyki. PWN, Warszawa.
- Liszewski S., 1995: Przestrzeń turystyczna. Turystyka, vol. 5, z. 2, s. 87-103.
- Myga-Piątek U., 2006: Krajobraz kulturowy jako walor i produkt turystyczny – problemy oceny i ochrony, [w:] Krajobraz kulturowy - cechy, walory, ochrona. Problemy Ekologii Krajobrazu, t XVIII, Lublin, s. 201-212.
- Ostaszewska K., 2002: Geografia krajobrazu. PWN, Warszawa, s. 277.